

dinbilimleri

Akademik Araştırma Dergisi

ISSN: 1303-9199

Cilt:4 Sayı:4 Ekim/Kasım/Aralık 2004

Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi

EDİTÖR

Yavuz ÜNAL

YAYIN KURULU

Yavuz ÜNAL
Burhanettin TATAR
Ali Rıza AYDIN
Osman GÜNER
Ahmet ÇAKIR
Recep GÜN
Muhittin DÜZENLİ
© www.dinbilimleri.com

TASARIM VE DÜZENLEME

Muhittin DÜZENLİ & Hasan ATSIZ

YÖNETİM YERİ

19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Kurupelit/SAMSUN
Tel: (0362) 4576020/1288
e-mail: dergi@dinbilimleri.com

ISSN: 1303-9199

HAKEM KURULU

Prof.Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu

- Prof.Dr. Selahattin Polat •Prof.Dr. Nadim Macit
- Prof.Dr. Talat Sakallı •Prof.Dr. Muhsin Koçak
- Prof.Dr. Hüseyin Aydın •Prof.Dr. Celal Tarakçı
- Doç. Dr. Şinasi Gündüz •Doç. Dr. Mevlüt Uyanık
- Doç. Dr. Erhan Yetik •Doç. Dr. Nihat Dalgın
- Doç. Dr. Yılmaz Can •Doç. Dr. C. Sadık Yaran
- Doç. Dr. Mustafa Köylü •Dr. Mustafa Sinanoğlu

Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Hakemli bir Dergidir.

Dinbilimleri Akademik Araştırma

Dergisi'nde yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları www.dinbilimleri.com'a aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayınlayıp yayınlamamakta serbesttir, gönderilen yazılar iade edilmez. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* üç ayda bir online olarak www.dinbilimleri.com sitesinde yayınlanır.

Copyright (c) 2003 www.dinbilimleri.com All Rights Reserved

HADİSLER IŞIĞINDA TEMİZLİK ve İBÂDET KONULARINDAKİ VESVESELER ve TEDÂVÎ YOLLARI

Adem DÖLEK*

ÖZET

Hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in, insanların psikolojik zaafalarını hiçbir zaman göz ardı etmediği, bilakis insanların karşılaştığı psikolojik problemleriyle de çok yakından ilgilendiği görülmektedir. İnsanların özellikle de inançlı kişilerin en çok mâruz kaldıkları psikolojik problemlerden bazıları, Allah'a îmândan sonra temizlik ibâdet konusundaki vesveselerdir. Hz. Peygamber (s.a.v.), gerek Kur'ân âyetleriyle, gerekse kendi sözleriyle yaptığı telkinlerle temizlik ve ibâdet hususlarında mâruz kalınan vesveseleri tedâvî etmiş, psikiyatri ilminin ifadesiyle psikoterapi icrâ etmiştir. Bu bakımdan Vesvese ile ilgili hadisler yorumlanırken psikoterapi açısından da değerlendirilmesi, insanların özellikle de inanan kişilerin her türlü vesveselerden uzak olarak gerek temizlik gerekse ibâdet hususlarında huzura kavuşmalarıyla birlikte sağlıklı bir hayat sürdürmeleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler Peygamber, temizlik, ibadet, vesvese.

ABSTRACT

MISGIVINGS IN THE CLEANNES AND WORSHIP AND THE WAYS OF HEALINGS WITH INSPIRATIONS IN LIGHT OF HADITHS

Satan whispers evils into the hearts of mankind especially into hearts of believers from all sides. Some of these and most important are misgivings in the cleanness and worship.

When the hadiths are researched, it is seen that Holy Prophet (PBOH) had showed ways of being saved or safeguarded and He had cured them with his directions.

Key Words: Prophet, cleanness, worship, misgiving.

GİRİŞ

Hz. Peygamber (s.a.v.), diğer insanlar gibi bir beşerdir. Ancak O (s.a.v.), kendisine vahy indirilen bir beşerdir¹. Bununla birlikte O (s.a.v.), bütün beşeriyetin içinden seçilmiş ve yine bütün beşeriyete Peygamber olarak gönderilmiştir². Bir beşer olarak peygamber gön-

* Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniv. Erzincan İlahiyat M.Y.O. Hadis ABD. Öğrt. Üyesi.
adem_dolek@hotmail.com

¹ Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.

² Sebe', 34/28.

derilmesinin hikmetlerinden birisi, insanlığa en güzel örnek olabilmesidir. Öyle de olmuştur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "**Muhakkak Sen yüce bir ahlâk üzeresin.**"³, "**Allah'ı ve âhîret gününü ümit edenler için Allah'ın Rasûlünde güzel örnekler vardır.**"⁴ âyetleriyle O'nun güzel örneği Allah tarafından tescillenmiştir. Ali Yardım'ın da ifade ettiği gibi Hz. Peygamberin şahsiyeti, çok yönlüdür. "O'nun Peygamberliğinin şümûlüne insanı ilgilendiren ve insanlığın ilgilendiği bütün meseleler girmektedir."⁵ İşte bu meselelerden birisi de insanlığı çok yakından ilgilendiren ve insanlığın da -özellikle günümüzde- en çok mâruz kaldığı ve ilgi duyduğu psikolojik problemlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), "İnsan psikolojisini hiçbir zaman dikkatten uzak tutmamış, gayr-i meşru olmamak şartıyla, insanların bir takım zaaflarına dâimâ hürmet etmiştir."⁶ ve bu zaafların dengede tutulması için telkinlerde bulunmuştur. Bu bakımdan insanoğlunun sık sık mâruz kaldığı psikolojik problemlerden bazıları temizlik ve ibâdet hususlarındaki vesveselerdir. Daha önce çalıştığımız "*Hadislerde İmân Hususundaki Vesveseler ve Telkin Metoduyla Tedâvî-si*"⁷ isimli makalemizde vesvesenin tarifi ve mahiyeti, şeytanın; Allah'a imân ile ilgili konularda telkin ettiği vesveseleri ele almış ve böyle durumlarla karşılaşan insanların bu tür problemlerinin çözümü için Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gösterdiği çabaları ve önerileri, örneklerle belirtmeye çalışmıştık. Bu makalede de temizlik, ibâdet ve diğer bazı konularda mâruz kalınan vesveseleri ve tezâhürlerini, psikiyatri bilimindeki ifâdesiyle "kompulsif problemleri", ele alarak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu konularda telkinlerle icrâ ettiği davranış tedâvisi örnekleri üzerinde durmaya çalışacağız.

I- TEMİZLİKLE İLGİLİ VESVESELER ve TELKİNLE TEDÂVİLERİ

Maddî ve mânevî her türlü kirlere temizlenmek hem dinin, hem de medeniyetin icaplarından. Hz. Peygamber (s.a.v.): "**Allah nazîf (temiz)dir, nezâfeti**⁸ (temizliği) **sever.**"⁹, "**Temizlik, imânın**

³ Kalem, 68/4.

⁴ Ahzâb, 33/21.

⁵ Yardım, Ali, **Peygamberimiz'in Şemâilî**, İst., 1998, s., 284-285.

⁶ Yardım, 106.

⁷ Diyanet İlmî Dergi'de yayınlanmak üzere gönderilmiştir.

⁸ Nezâfet; maddî-mânevî temizliği ifade eden bir kelimedir. Yani; nezâfet; kişinin maddî kirlere temizlenmesinin yanında, kalbinin de, Allah'ı inkar etmemek veya O'na ortak koşmamak veya kin, çekemezlik gibi kötü huylardan ve Allah'ın razı olmadığı ve nefsin istek ve arzularına tâbi olmamak, haram olan şeylerden kaçınmak gibi mânevî temizliği de içine alan muhtevalı bir kelimedir. "**Allah Nazîfdir**" demek, her türlü noksanlıklardan ve ehl-i dalâletin isnat ettikleri bâtil fikirlerden münezze ve temizdir, demektir. "**Allah nezâfeti sever**" ifâdesi de Allah, kötü inançlardan, kötü huylardan ve davranışlardan sakınanları, haramlardan kaçınanları ve

yarısıdır ...¹⁰ buyurarak temizliğin dinimizdeki önemine dikkati çekmiştir. *“Orada kirlerden iyice temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever”*¹¹ âyeti nâzil olunca Rasûlüllah (s.a.v.): **‘Ey Ensâr topluluğu! Temizlik hakkında Allah sizi övdü. Sizin övgüye lâyık temizliğiniz nedir?’** buyurdu. Onlar da: ‘Biz namaz için abdest alırsız, cünüplükten dolayı boy abdesti alırsız, abdest bozunca da su ile tahâretleniriz.’ diye cevap verdiler. Bunun üzerine Rasûlüllah (s.a.v.): **‘İşte temizliğiniz budur, o halde bu temizliğinize devam edin.’**¹² buyurmuştur.

Temizlikle ilgili hadisler incelendiğinde; yemeklerden önce ve sonra ellerin yıkanması¹³, yataktan kalkınca ellerin ve burnun yıkanması, eller yıkanmadan suya batırılmaması¹⁴, her müslümanın normal şartlarda haftada en az bir gün (tercihen cuma günleri)¹⁵ banyo yapması¹⁶, tırnakların kesilmesi, koltuk ve kasık tıraşlarının yapılması, bıyıkların kısaltılması¹⁷, ağız ve diş temizliğinin yapılması¹⁸ vs. tüm temizlik çeşitlerinin yapılmasının istendiği görülmektedir. Hatta dâima abdestli olmanın ancak kâmil bir mü’minin özelliği

maddî kirlerden temizlenenleri sever, demektir. (Bkz. İbnu’l-Esir, Mecduddin, **en-Nihaye fi Garibi’l-Hadis ve’l-Eser**, Beyrut, ts., V, 78-79; İbn Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, **Lisanu’l-Arab**, IX, 336-337).

Ali Yardım da, nezâfeti; sadece maddî temizlik olarak anlamının veya ele almanın büyük bir eksiklik hatta yanlışlık olacağına vurgu yaparak, nezâfetin maddî temizliğin ötesinde mânevî temizliği ifade ettiğine dikkati çekerek nezâfeti şöyle izah etmektedir: “Haram kazançla elde edilip iyice sudan geçirilmiş bir meyve, temizdir fakat nazif değildir, dışı temiz de olsa içi kirlidir. Banyosunu yapıp, en iyi biçimde giyinmiş kimse temizdir, fakat içi yalan, kıskançlık, kin ... gibi duygularla dolu ise nazif değildir. Tahâret “kalıp” temizliğini, nezâfet ise onun ötesinde “kalb” muhtevâ temizliğini ifade eder. Nezâfet, tahâretin bir üst derecesidir. Her temizlik bir nezâfet değildir, fakat her nazif olan, aynı zamanda asgarî şekilde temizdir de. **‘Nezâfet imândandır.’** sözünü, kuru bir **‘Temizlik imândandır’**la karşılamak, ifadenin nezâfet ve nezâketinden çok şey kaybettirmektedir.” (**Peygamberimiz’in Şemâili**, s. 232.).

⁹ Tirmizî, Muhammed b. İsa, **Sünen**, İst., 1992, Edeb, 41.

¹⁰ Müslim b. el-Haccâc, **Sahih**, İst., 1992, Tahâret, 1; Tirmizî, **Sünen**, İst., 1992, Daavât, 86; Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, **Sünen**, İst., 1992, Vudû’, 2; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, İst., 1992, V, 342-344.

¹¹ Tevbe, 9/108.

¹² İbn Mâce, Muhammed b. Yezid, **Sünen**, İst., 1992, Tahâret, 28; Ahmed b. Hanbel, III, 422; VI, 6.

¹³ Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş’as, **Sünen**, İst., 1992, Et’ime, 11, 53; Tirmizî, Et’ime, 39, 48; İbn Mâce, Et’ime, 23; Ahmed b. Hanbel, V, 441; Geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, **Garibu’l-Hadis**, Beyrut, 1988, I, 9; Denizkuşları, Mahmud, **Kur’an-ı Kerim ve Hadislerde Tıp**, İst., 1982, s. 60-62.

¹⁴ Buhârî, Muhammed b. İsmail, **Sahih**, İst., 1992, Vudû’, 26.

¹⁵ Bkz. Buhârî, Cuma, 2, 3, 12.

¹⁶ İhtiyaca binâen ve çalışma ya da yapılan işin durumuna göre diğer günlerde de duş alma ihtiyacı doğabilir.

¹⁷ Buhârî, Libas, 63,64.

¹⁸ Buhârî, Cuma, 8,9.

olduğu¹⁹ bildirilerek müslümanların her zaman abdestli olmalarına²⁰, bir mânâda maddî temizlik hususunda titiz davranmalarına teşvik edilmektedir.

İslâm, maddî temizliğin yanında mânevî temizliğe de büyük önem vermiş ve işlenen günahlardan sonra hemen yapılan bir iyiliğin o günahı sileceğini ya da tevbe ve istiğfarın kişinin günahını mânen temizleyeceğini bildirerek hem maddî, hem de mânevî temizliğin yapılmasına “*Şüphesiz ki, iyilikler, kötülükleri giderir.*”²¹, “*Muhakkak ki, Allah çok tevbe edenleri ve çok temizlenenleri sever.*”²² gibi âyetlerle işaret etmiştir.

Maddî temizlik olmadan, sağlıklı bir hayatın sürdürülmesi düşünülemez gibi, temizliksiz ibâdetlerin makbul olması da düşünülemez. Maddî temizliğin sağlık ve ibâdetler açısından bu derece önemli olmasının yanında, bazı kimselerin vesveseye kapılarak bu konuda aşırı noktalara vardıkları ve bunun sonucu olarak da zamanla psikolojik rahatsızlıklara mâruz kaldıkları görülmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), her şeyde olduğu gibi temizlik konusunda da insanı aşırılığa götüren hiç bir davranışı tasvip etmemiş, aşırılıkların neticesi olan ve insanı ifrat ve tefrite düşüren durumlara dikkatleri çekerek, şeytanın her türlü vesvesesinden sakındırmıştır. Şimdi Hz. Peygamber’in, temizlik konusunda insanı vesveseye düşüren durumlardan nasıl kurtardığını, psikoloji ilminin ifadesiyle telkin yoluyla icrâ ettiği psikoterapiyi, örneklerle açıklamaya çalışalım.

A- Abdestle İlgili Vesveseler ve Hz. Peygamberin Telkinleri

“Abdest” kelimesinin Arapça karşılığı olan “Vudû”; temizlik, nezâfet, temizlikten hasıl olan güzellik mânâsındadır²³. Terim olarak da; ibâdet kastı ile ellerin dirseklerle, ayakların topuklarla birlikte yıkanması, yüzün yıkanması ve başın meshedilmesidir²⁴. Başın dışındaki abdest uzuvlarının kuru yer kalmaması şartıyla birer kere yıkanması farz²⁵, iki ve üç kere yıkanması ise sünnettir²⁶. Birinci yı-

¹⁹ İbn Mâce, Tahâret, 4; Dârimî, Tahâret, 2; Mâlik b. Enes, **el-Muvatta’**, İst., 1992, Tahâret, 36; Ahmed b. Hanbel, V, 277.

²⁰ Kişinin, daha çok kirlenmekle karşı karşıya kalan âzâları olan el, yüz, ayak gibi organlarının, her abdest almasıyla temizlenmesi yanında mânevî olarak da günahlardan temizlendiği hadislerde beyan edilmiştir.

²¹ Hüd, 11/114; Geniş bilgi için bkz. İbn Kesir, Ebulfidâ İsmail, **Tefsiru Kur’âni’l-Azîm**, Dâru’l-Fikir, ts., II, 462-464.

²² Bakara, 2/222.

²³ İbn Kuteybe, **Garîb**, I, 8.

²⁴ Bkz. İbn Kuteybe, **Garîb**, I, 8.

²⁵ Mâide, 5/6; Ayrıca bkz; Buhârî, Vudû’, 1, 22; Merğînânî, Burhanuddin Ebu’l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdi’l-Celîl, **el-Hidâye**, el-Mektebetu’l-İslâmiyye, ts., I, 12; Molla Husrev; **Dureru’l-Hukkâm**, I, 6.

²⁶ Buhârî, Vudû’, I, 23, 24; Geniş bilgi için bkz. Aynî, Bedruddin, **Umdetu’l-Kâri Şerhu Şahîhi’l-Buhârî**, Beyrut, ts., III, 7-8.

kamada şâyet kuruluk kalırsa, ikinci veya üçüncü yıkayışlar farzın yerine geçmektedir. Abdest âzâları yıkandığı halde her hangi bir kuruluk kalırsa abdest sahih olmaz.

1- Abdest Almakla İlgili Vesveseler

Bazı kişiler, abdest alırken uzuvlarının ıslanıp ıslanmadığı konusunda tereddüde düşerek “Yıkamadığım yer kaldı mı? Kalmadı mı? Âzâlarımı iki defa mı yıkadım, üç defa mı?” şeklinde düşünmeye başlarlar. Suyun ıslatıp ıslatmadığını veya uzuvlarını kaç defa yıkadıkları hususunda tereddüt ederler, üç defa yıkaması gereken uzvu, beş defa yıkarlar ya da “su ulaşmadı” diye haddinden fazla su kullanırlar. Bir litre kullanması gerekirken, on litre su sarfederler. Böylece su israfı ve zaman isrâfı ile birlikte, şeytanın vesvesesine düşerek onun maskarası olurlar. Bu hâl ilerleyince de kişide psikolojik rahatsızlık meydana getirir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), bazı insanların bu konuda vesveseye düşebileceklerini haber vermiş ve “**Abdest** (alırken vesvese vermek) **için ‘Velehân’ denilen bir şeytan vardır. Suyun vesvesesinden sakının.**”²⁷ buyurmuştur. Bazı rivayette de “**Abdest** (alırken vesvese vermek) **için ‘Velehân’ denilen bir şeytan vardır, Ondan sakının.**”²⁸ şeklinde nakledilmektedir.

Hadîste geçen ve “veleh” kelimesinden türetilmiş olan “Velehân”; hevâ ile aklın gitmesi, hayrete düşme mânâsına gelmektedir²⁹. Abdest alırken kişiye vesvese vererek haddinden fazla su kullanması sebebiyle bu şeytana “Velehan” denilmiştir³⁰. Kişi, abdest alırken bu şeytanın vesvesesine kapılır ve şeytan da bu kişi ile oynamaya başlar. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.v.), böyle bir şeytanın, abdest alırken vesvese verdiğini haber vermek suretiyle kişiyi aşırılığa düşmekten sakındırmıştır.

Bu konu ile ilgili şu hadîs de dikkati çekmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v.)’e bir a’râbî gelir ve abdest hakkında soru sorar. Hz. Peygamber de abdest azalarını üçer kere yıkayarak abdestin alınışını ona gösterir, sonra da “**İşte abdest budur, kim üçten fazla yıkarsa kötü etmiş veya haddi aşmış veya zulmetmiş olur.**”³¹ buyurur. Buhârî de, Hz. Peygamberin fiili olan üç defadan fazla yıkama ve suyu israf etmeyi âlimlerin kerih gördüklerini belirtir³².

²⁷ Tirmizî, Tahâret, 43; İbn Mâce, Tahâret, 49; Ahmed b. Hanbel, V, 136; Ayrıca bkz, Tebrizî, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb, **Mişkâtü’l-Mesâbih**, Beyrut, 1979, I, 131.

²⁸ Tayâlisî, Ebû Dâvud, **Müsned**, Beyrut, ts., s. 24.

²⁹ Ebûlbekâ, Eyyub b. Musa, **Külliyyât Mu’cemun fi’l-Mustalahât ve’l-Furûk’l-Lügaviyye**, Beyrut, 1993, s. 398.

³⁰ Ebûlbekâ, s. 946.

³¹ İbn Mâce, Tahâret, 48.

³² Buhârî, Tahâret, 1.

Hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in abdestte kullandığı su miktarı anlatılırken, günümüz ölçü birimiyle yaklaşık bir litreye yakın miktardaki (bir müdd) su ile abdest aldığı bildirilmektedir³³. Bu da bize abdest alma konusunda su israfı yapmadan kifâyet edecek derecede su kullanılmasının gerekliliğine işaret etmektedir³⁴.

Hz. Peygamber (s.a.v.), abdest alma konusunda böyle bir psikolojik rahatsızlığa düşenleri tedâvî etme sadedinde, kişiye, abdest alınırken şeytanın musallat olabileceğini, suyun abdest azalarını ıslatması ve kaç defa yıkandığı konusunda vesveseye düşülmemesi gerektiğine dikkati çekmiş³⁵, üç defadan fazla yıkamanın haddi aşmak olduğunu bildirmiştir. Böylece Hz. Peygamber, abdest hususunda vesveseye mâruz kalan kişinin vesvesesini telkin yoluyla tedâvî etmiş olmaktadır.

a- Abdestin Bozulması ile İlgili Vesveseler

Dinimizde abdesti bozan şeyler bellidir. Kişi abdestli iken küçük ve büyük abdest mahallinden çıkan necasetler veya yellenme, vücudun her hangi bir yerinden çıkan kan, iltihab vs. şeyler abdesti bozar. Ancak bazı zaman, kişinin makadında bir hareketlenme meydana gelir ve "Acaba yellenme mi oldu?" diye tereddüt eder, abdesti konusunda şüpheye düşer, namaz kılmakta ise namazı bırakır gider. Aslında o hareketlenme, bir yellenme değildir. Nitekim aşağıda zikredeceğimiz hadislerde de görüleceği gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle bir hareketlenmeyi şeytanın vesvesesi olarak nitelendirmiş ve böyle bir durumla karşılaşan kişiye şu tavsiyeyi yapmıştır: "**Ses ve koku olmadıkça abdest almaya gerek yoktur.**"³⁶.

Rasûlüllah (s.a.v.)'a, namazda iken 'hayaline abdesti bozuldu gibi' gelen bir adamdan bahsedilmişti. Rasûlüllah (s.a.v.): "**Sesi işitip kokuyu duymadıkça namazı sakın terk etmesin.**"³⁷ buyurmuştur. İbnu Huzeyme (v.311/923)'nin rivâyetinde "**Birinize şeytan gelip de 'Abdestini bozdun' dediği zaman, o da 'yalan söyledin' desin. Ancak burnu ile koku hisseder ve kulağı ile de sesi duyarsa o hariç.**"³⁸ buyurulmaktadır. Kişinin namazda şeytana "yalan söyledin"

³³ Buhârî, Vudû', 47; İbn Kuteybe, **Garib**, I, 8; İbnu'l-Kayyim, Şemsuddin Muhammed b. Ebî Bekr, **Şeytanın Tuzakları** (Terc: Ömer Temizel), Konya, 1993, I, 442-443; Geniş bilgi için bkz.Bâbânzâde, Ahmed Naim, **Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi**, Ankara, 1979, I, 166.

³⁴ Bkz. Serahasî, Şemsuddin, **el-Mebcut**, İst., 1982, I, 45.

³⁵ Mübârekfûri, Muhammed Abdurrahman b. Abdîrahim, **Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi't-Tirmizî**, Beyrut, 1990, I, 156-157.

³⁶ Buhârî, Vudû', 4; Tirmizî, Tahâret, 56.

³⁷ Buhârî, Vudû', 4; Müslim, Hayız, 98.

³⁸ İbn Huzeyme, Muhammed b. İshak, **Sahih**, Beyrut, 1992, I, 19; Hâkim, Muhammed b. Abdillâh, **el-Müstedrek ala's-Sahihayn**, Beyrut, 1990, I, 227.

sözünü “içinden geçirmek” suretiyle demesidir. Aksi halde telaffuz edecek olsa namazı bozulur. Bu da câiz değildir³⁹.

Yine bir rivâyette **“Biriniz namazda iken ona şeytan gelir ve dübüründen bir kıl alır, onu uzatır. O kişi de abdestinin bozulduğunu sanır. Böyle bir durumda ses duymadıkça veya koku hissetmedikçe namazdan ayrılmasın.”**⁴⁰ buyurulmaktadır.

Başka bir rivâyette de **“Biriniz mescidde iken, karnında (dübüründe) bir hareket hissetse ve abdestinin bozulup bozulmadığı hususunda tereddüde düşse bir ses işitmedikçe veya bir koku duymadıkça (abdest almak için) mescidi terk etmesin.”**⁴¹ buyurulmaktadır. Ahmed b. Hanbel (v.241/855)’in naklettiği bir hadiste de **“Biriniz namazda iken şeytan ona gelir ve bir adamın hayvanını yumuşakça zaptettiği gibi o kimseyi ele geçirir, ona hakim olunca o kişinin kalçalarının arasından, onu namazdan vazgeçirmek için, yellenme gibi bir şey yapar. Biriniz böyle bir durumla karşılaşır, şüphe bırakmayacak şekilde kesin olarak bir ses duymadıkça ya da koku hissetmedikçe namazını bozmasın.”**⁴² buyurulmaktadır.

Nevevî (v.676/1277), hadisi açıklarken; böyle bir durumda abdestin bozulmasının, yelin çıkmasına bağlı olduğunu ve kişinin kesin olarak abdestinin bozulduğunu bilirse, yellenmenin sesini işitmesi veya kokusunu duymasının şart olmadığını, bu hususta müslüman âlimlerin icma etmiş olduklarını ifade eder⁴³.

Görüldüğü gibi hadislerde, namaz esnasında veya mescide girince ya da abdestli iken, abdestin bozulduğuna dair vesveseye düştüğü takdirde takip edilecek yol gösterilmekte ve karşılaşılan bu durumun şeytandan kaynaklanan vesvese olduğu bildirilmektedir. Abdestinin bozulduğu hususunda kanaate sahip olan müslümanın halinde tereddüt olmaz, zaten o bilir ki, abdesti bozulmuştur. Abdestsiz olan kişi, abdest almadıkça namaz kılamaz. Abdestinin bozulduğuna hükmeden kimsenin ses ve koku duymaya ihtiyacı da yoktur⁴⁴.

³⁹ İbn Huzeyme, I, 19.

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, III, 96.

⁴¹ Müslim, Hayz, 99; Ebû Dâvud, Tahâret, 68 (177); Tirmizî, Tahâret, 56; İbnu Huzeyme, **Sahih**, I, 19.

⁴² Ahmed b. Hanbel, II, 330.

⁴³ Nevevî, Muhyiddin, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref, **Şerhu Sahih-i Müslim**, Beyrut, ts., III, 49-50.

⁴⁴ Aynî, *Umde*, II, 253; Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, Ankara, 1990, X, 448.

Çünkü şüphe ile yakîn -kesin bilgi- zâil olmaz⁴⁵. Yakîn ancak yakîn ile zâil olur. Dinî konuların hiç birinde şüphe ile yakîn zâil olmadığı⁴⁶ gibi, abdestin, yakînî olarak bozulduğu bilinmedikçe de abdestin varlığı devam ediyor demektir⁴⁷. Abdullah b. Mübârek (v.181/797): “Kişi, abdest konusunda şüpheye düşse de, bozulmadığına dair yemin edebilecek bir yakîne sahip olursa abdest alması gerekmez.”⁴⁸ der.

Bütün bu açıklamalar; Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, kişinin büyük abdest mahallinde meydana gelen hareketlenmeden ve tereddüde düşüren bir durumdan dolayı oluşan vesveseden kurtulmanın yollarını gösterdiğini ve böyle bir vesveseyi de telkin yoluyla tedâvî ettiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), bir yandan abdestli olan kişiye şeytanın vereceği vesvesenin şekillerini beyan ederken, öte yandan da namaz kılacak insanların abdestlerini güzel şekilde almamaları durumunda da şeytanın vesvese vereceğini bildirerek abdestlerini tam almalarını emrettiğini görmekteyiz⁴⁹. Meselâ; bir keresinde Hz. Peygamber (s.a.v.) ashabına namaz kıldırır ve namazda “Rum sûresi”ni okur. Ancak sûrenin bir kısmında şaşırır. Daha sonra **“Bazı kimselerin namaza abdestsiz olarak gelmelerinden dolayı şeytan namazda kıraati bize şaşırttırdı. Namaza geldiğiniz zaman abdestlerinizi güzelce alın.”**⁵⁰ buyurur.

Abdestin tam alınması, abdest azalarının hiçbir yerinde kuru yer kalmadan yıkanmasıdır. Kuru yer kalacak olursa abdest olmaz, dolayısıyla namaz da olmaz. Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.), bir taraftan abdest alma konusunda haddi aşmamayı, diğer bir ifâdeyle ifrat etmemeyi yeğlerken, diğer yandan da noksan yapmamayı yani tefrite düşmemeyi tavsiye etmektedir. Çünkü kişi, her iki durumda da şeytanın vesvesesine mâruz kalabilir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), kişinin vesveseye düşmesine sebep olabilen bu yolları açıklayarak şeytanın abdestle ilgili vesvesesinden ümetini korumuş olmaktadır. Bu anlatılanlar ışığında Hz. Peygamberin abdestle ilgili sünneti iyi öğrenilmekle ve biraz da dikkat etmek suretiyle şeytanın, abdestle ilgili hususlardaki vesveselerinden kurtulunabilir.

⁴⁵ Buhârî, Vudû, 4; Hattâbî, Hamd b. Muhammed, **Meâlimu’s-Sünen**, Beyrut, 1991, I, 55-56; İbn Huzeyme, I, 18; Bkz. Ali Haydar, **Dureru’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm**, Beyrut, ts., I, 20 (4. madde).

⁴⁶ Mubârekfûrî, I, 208.

⁴⁷ İbn Huzeyme, I, 17.

⁴⁸ Tirmizî, Tahâret, 56.

⁴⁹ Bkz. Buhârî, Vudû, 29; Müslim, Tahâret, 25,26; Ebû Dâvûd, Tahâret, 4.

⁵⁰ Ahmed b. Hanbel, III, 471.

b-Gusül Abdesti ile İlgili Vesveseler

Gusül; cünüplük, hayız ve nifastan, temizlenmek niyetiyle, bütün bedeninin tamamının kuru yer kalmadan temiz su ile yıkanmasıdır. Gusülden maksat temizlenmektir. Hükmü de her müslümana farzdır⁵¹.

Bazı kişilerde görülen bir vesvese şekli de banyoda haddinden fazla kalarak banyo yapmakla meşgul olmasıdır. Gusül abdestinin alınışı ile ilgili farklı rivâyetleri değerlendirdiğimizde ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in gusül abdesti almasına baktığımızda şunu görürüz: Hz. Peygamber (s.a.v.) önce ellerini, sonra vücudundaki necasetleri yıkar, sonra da namaz abdesti gibi abdest alırdı; parmaklarını suya batırarak kuru yer kalmaması için saçlarının diplerini hilâllardı; sonra başına su döker, sonra sağ omuzuna ve daha sonra da sol omuzuna üçer kere su döker, vücudunda kuru yer bırakmadan bütün bedenini yıkardı⁵². Ancak yıkanılan yerde su birikmesi durumunda ayakların yıkanmasının en sona bırakıldığı⁵³ görülmektedir. Namaz abdesti gibi abdest almadan da gusül abdesti alınabilir, bunun için gusülde esas olan vücutta kuru yerin kalmamasıdır.

Hz. Peygamberin gusül abdestinde kullandığı su miktarı anlatılırken, konu ile ilgili farklı rivâyetler değerlendirildiğinde, günümüz ölçü birimiyle yaklaşık 2,5 litreden 5 litreye kadar varan miktarlarda (bir sâ') su kullandığı açıkça anlatılmaktadır⁵⁴. Bu konuda Ahmed Nâim (v.1934) şöyle der: "Peygamber Efendimizin muhtelif miktarlarda su ile abdest alıp yıkandığına dair pek çok rivâyetler de vardır. Buradaki miktarlar, orta yapılı bir kimsenin gusül edebilecek ve azası üzerinden akacak suyun en az miktarını gösterir. Bedenin azalarının ıslanıp üzerinden su aktıktan sonra bu miktarlardan da az su ile hades/abdetsizlik giderilebilir. İsrâf dedirtmeyecek şekilde ziyâdesi ile de câizdir."⁵⁵

Şunu ifade edelim ki, rivâyetlerdeki farklı ifadeler; gusül işinin icrasında Rasûlüllah'ın, farzların yerine getirilmesini esas alarak teferruatta farklı davranışlar gösterdiğini, tâlî hususlarda da zamana ve şartlara göre serbest davrandığını göstermektedir⁵⁶.

⁵¹ Mâide, 5/6; Nisâ, 4/43; Bu konuda geniş bilgi için bkz. Sofuoğlu, M. Cemal, **İslâm Dini Esasları**, İzmir, 1999, s. 129

⁵² Buhâri, Vudû, 1,

⁵³ Buhâri, Vudû, 2, 6.

⁵⁴ Buhâri, Vudû', 3, 47; Bu konuda geniş bil için bkz. Bâbânzâde, I, 164-165; Canan, X, 542-543.

⁵⁵ Bâbânzâde, I, 166; Ayrıca bkz. İbnü'l-Kayyım, **Şeytanın Tuzakları**, I, 442; Serahsi, I, 45.

⁵⁶ Canan, X, 538.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmaktadır ki; Hz. Peygamber'in boy abdesti alışı iyi bilinir ve günümüz şartlarındaki geniş imkânlar da göz önüne alınırsa, haddinden fazla suyun kullanıldığı ve bunun israf seviyesine ulaştığı söylenebilir. Buna ilâveten bir de vesvese hastalığına kapılmış olanların uzun süre banyoda kalmaları düşünülürse ne kadar su ve zaman israfı olduğunu anlamak zor değildir. Bu durumlar karşısında Hz. Peygamberin beyan ettiği ve kendisinin de tatbik ettiği gusül abdesti alma şekline uyulur ise hem vesveseden hem de su ve zaman israfından kurtulmuş olunacaktır.

Şunu da belirtmek gerekir ki; insan bazen yolculukta veya misafirlikte konakladığı yerlerde gusül abdesti almak icap eder de su bulamazsa veya o anda yıkanma fırsatı bulamaz ise böyle durumlarda şeytanın vesvesesi ile karşılaşabilir. Böyle bir olay Bedir savaşında sahabinin başına gelmiştir. Bedir savaşı başlamadan önce düşman Bedir suyunun etrafını kuşatmışlardı, müslümanların ise ne içecek, ne de yıkanacak suları kalmıştı. Konakladıkları yerde geceleyin uyduklarında bir çok sahabe ihtilam olmuştu. Şeytan da onların gözlerine görünerek, "Siz, içinizde Peygamber'in bulunduğunu ve Allah'ın dostları olduğunuzu söylüyorsunuz, halbuki cünüp cünüp namaz kılacaksınız ve susuzluktan da helak olacaksınız, hak üzere olsaydınız düşman size galip gelmezdi." diyerek onlara vesvese veriyordu ve korkutuyordu. Müslümanlar da cünüp durmaktan ve o halde namaz kılmaktan mustarip oluyorlardı. O esnada Allah onlara semadan yağmur yağdırdı, vadiler aktı, onlar da hem içtiler, hem de gusül abdesti aldılar. Böylece Allah onları vesveseden kurtardı ve onlardan sıkıntılarını da giderdi⁵⁷. Kur'ân bu gerçeği şöyle anlatır: "*Sizi tertemiz yapmak, sizden şeytanın vesvesesi (ricsi)ni gidermek, kalplerinizi pekiştirmek, ayaklarınızı sabit kılmak için Allah semadan su indiriyordu.*"⁵⁸.

Böyle durumlarla karşılaşıldığında alınacak tedbiri yine dinimiz bize öğretmektedir. Meselâ, suyun bulunmadığı veya donma, yaralı olma ve hastalıklı olma gibi hayâtî bir tehlikenin bulunduğu zamanlarda teyemmüm yapılmak suretiyle ibâdetlerin ifâ edilmesi imkânı verilmiştir⁵⁹. Bununla ilgili Kur'ân-ı Kerim'de "... *Cünüp iseniz gusül ederek temizlenin, eğer hasta olup suyu kullanamayacak durumda veya yolculukta olursanız veya biriniz abdest bozmaktan gelirse veya yahut kadınlarınıza temasta bulunmuş olursanız ve bu durumlarda da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprakla teyemmüm edin, yüzü-*

⁵⁷ Bkz. Râzî, Fahrüddin, **et-Tefsîru'l-Kebîr**, Tahran, ts., XV, 133-134; Âlûsî, Şihâbüddin, Mahmud el-Bağdâdî, **Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî**, Beyrut, 1985, IX, 187; Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, Eser, Neş. ts., IV, 2376.

⁵⁸ Enfâl, 8/11.

⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. Merğînânî, I, 25-28; Serahsî, I, 66 vd.

nüzü ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size güçlük çıkarmak istemez. O sizi tertemiz kılmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor, umulur ki böylece şükredersiniz.”⁶⁰ buyurulmaktadır.

Bu bakımdan şeytanın vesvesesine kapılmaya gerek yoktur. Kur’ân’ın bu emri yanında Hz. Peygamber’in şu tavsiyelerini bilmek ve uygulamak yeterli olacaktır: Bir adam Hz. Ömer’e gelir ve “Cünüp oldum, su da bulamadım (ne yapabilirim)” der. O esnada Ammar b. Yâsir, Hz. Ömer’e “Hatırlamıyor musun? Sen ve ben birlikte olduğumuz bir yolculukta idik, sen namaz kılmamıştın, ben de teyemmüm edip namazımı kılmıştım. Bu durumu Peygamber’e haber vermiştim de, Peygamber de **“Ellerini yere vurdu ve ellerine üfledi sonra da elleriyle yüzüne ve kollarına meshetti de, bu şekilde yapman sana kafidir, demişti.”** diye cevap vermişti⁶¹. Teyemmüm ile ilgili bir çok hadis bulunmaktadır⁶². Konuyu fazla taşımamak için bu kadarla iktifa ediyoruz.

Netice olarak, âyette belirtilen durumlarla karşılaşan kişinin, su bulamadığında her hangi bir sıkıntıya düşmeden ve şeytanın vesvesesine kapılmadan, Hz. Peygamber’in tatbikine uyarak temiz bir toprağa ellerini vurup onunla yüzlerini ve kollarını mesh etmek suretiyle teyemmüm etmesi kâfidir.

Yine erkeklerde özellikle de bazı gençlerde vesveseye sebep olan bir durum daha vardır ki, o da meni ile mezinin birbirinden farklı şeyler olduğunun bilinmemesidir. Zira kişi, kendisinden mezi geldiğinde, meni geldi zannı ile her mezi geldiğinde banyo yapmakta, bu kadar fazla banyo yapmakla da baş edemeyince sıkıntıya düşmektedir.

Hz. Peygamber (s.a.v.), her erkeğin meni ifraz edebileceğini haber vermiş ve böyle bir durumla karşılaşan kişinin erkeklik uzvunu ve husyelerini yıkayarak namaz abdesti almanın yeterli olacağını bildirmiştir⁶³.

Bir başka örnek olarak şu hadisi zikredebiliriz: Sehl İbnu Hüneyf anlatıyor: “Ben meni akıntısından epey bir sıkıntı çekiyordum. Bu yüzden de sık sık gusül abdesti alıyordum. Sonunda Rasûlüllah (s.a.v.)’a bu durumu sordum. Bana: **‘Meziden dolayı sana abdest kafidir.’** buyurdu. Ben de: ‘Ey Allah’ın Rasûlü! Elbiseye değen meziyi ne yapmalıyım?’ dedim. Rasûlüllah da: **‘Bir avuç su alıp, bunu mezinin değdiğini gördüğün yerlere serpmen yeterli-**

⁶⁰ Mâide, 5/6; Teyemmüm, hicretin altıncı senesinde meşru kılınmıştır.

⁶¹ Buhârî, Teyemmüm, 4.

⁶² Hadisler için Hadis kitaplarının Teyemmüm bölümlerine bakılabilir.

⁶³ Ebü Dâvud, Tahâret, 83 (211).

dir.’ buyurdu.”⁶⁴. Aynı olay Hz. Ali için de nakledilmekte ve ona da; mezinin gelmesinden dolayı tenasül uzvunun ve mezinin ıslattığı yerlerin yıkanması ile birlikte namaz abdestinin kifâyet edeceği, gusül abdestinin gerekmediği bildirilmiştir⁶⁵.

Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.), mezinin sadece namaz abdestini bozduğunu, gusül abdestini gerektirmediğini haber vermiştir⁶⁶. Dolayısıyla mezinin gelmesi kesildikten sonra bulaştığı yerlerin ve elbise-deki bulaşan kısmın yıkanması ile temizlik hasıl olur ve ondan sonra da namaz abdesti gibi abdest almak yeterli olur. Bu konuda her hangi bir tereddüde ve vesveseye düşmeye gerek olmadığı hadislerde işaret edilmiştir.

c- İstibra ile İlgili Vesvese

İstibra; küçük abdest bozduktan sonra idrar akıntısının kalması için beklemektir⁶⁷. Hz. Peygamber (s.a.v.); “**Biriniz bevlettiğinde erkeklik uzvunu üç kere sıyırırsın.**”⁶⁸ buyurarak istibrayı tavsiye etmiştir⁶⁹. Taharetlendikten sonra kişi, idrar yolunda idrarın çıkma ihtimalinden iyice emin olması bakımından da başkalarının dikkatini çekmeyecek şekilde, biraz yürümek, hafifçe öksürmek, ayakları hareket ettirmek, kıvıldamak gibi bazı metotlardan birisini yapabilir. Şâyet akıntı gelecek olursa tekrar taharetlenir (istinca yapar) ve abdestini alır.

İstibranın yapılışı, genellikle insandan insana değişir: Kimi, hafifçe bir sıyırmakla; kimi, öksürmekle yapabilir; kimi de bunların hiç birine ihtiyaç duymadan biraz bekleyerek bunu sağlayabilir. Şâyet, küçük abdesti bozduktan sonra, istibra yapmadan, hemen abdest alınrsa bu sakıncalı olabilir. Çünkü idrar yolundaki kalıntılar, abdest aldıktan sonra çıkarsa abdest bozulur⁷⁰, namaz da olmaz. Bununla birlikte elbise kirlenir ve idrar, el ayasından fazla miktarda olduğunda yine namaza engel olur. Bu bakımdan istibra yapmanın büyük önemi vardır. İdrar akıntısının kesilmesi kişiden kişiye değişebilir: Bazı kişilerde çabuk, bazı kişilerde de biraz gecikmeli olabilir. Fakat bazı kişiler, istibra yaparken, normal şartlarda yukarıda söz konusu edilen ve kendisine en uygun olan metotlardan birini yap-

⁶⁴ Ebû Dâvud, Tahâret, 83 (210); Tirmizî, Tahâret, 84; İbn Mâce, Tahâret, 70.

⁶⁵ Buhârî, Gusül, 13; Müslim, Hayız, 17; İbn Huzeyme, I, 15.

⁶⁶ Ebû Dâvud, Tahâret, 93, 83.

⁶⁷ İbn Manzur, I, 33; Geniş bilgi için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslam İlimihali**, İst., 1992, s., 70; İSAM (heyet), **İlimihal**, İst., ts. I, 193-194; Sofuoğlu, s.199.

⁶⁸ Heysemî, Ali b. Ebî Bekir, **Mecmeu’z-Zevâid ve Menbeu’l-Fevâid**, Beyrut, 1982, I, 207.

⁶⁹ Erkekler, küçük abdestini bozduktan sonra, sol elinin işaret parmağı altta, baş parmağı da üstte olmak üzere tenasül uzvunu dipten uca doğru hafifçe birkaç kere sıyırmak suretiyle idrar akıntısının yolda kalmamasını sağlarlar, sonra da taharetlenirler.

⁷⁰ Zihni, Mehmed, **Nimetü’l-İslâm**, İst., 1398/1977, 57; Canan, XIV, 566.

ması yeterli olmasına rağmen, aşırılığa kaçarak idrarının kesilmediği vesvesesine kapılır ve abdestini bozduktan sonra istibra yapmak maksadıyla tuvalette ya da dışarıda uzun süre beklerler, yürürler, hatta bu yüzden de cemaatle namaz kılmayı kaçırmaları. Böyle kişilerde şayet anormal (patolojik) bir rahatsızlık varsa idrar tahlili yaptırması ve tıbbî bir rahatsızlık tesbit edildiğinde tedâvi görmeleri lazımdır.

Eğer tıbbî bir rahatsızlık yoksa o zaman böyle kişilerin rahatsızlıkları vesveseden kaynaklanmaktadır. Bu durumda yapılacak iş, Hz. Peygamber'in sünnetine ve O'nun yaptığı telkinlere uymak olacaktır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.): **“Cebrâil (bana) geldi ve: ‘Ey Muhammed! Abdest aldığımda (avucuna biraz) su alıp (avret mahalline) serp.’ dedi.”**⁷¹ buyurmuştur.

İbnu Mâce'nin rivâyetinde de **“Cebrâil bana abdesti öğretti ve abdest aldıktan sonraki çıkacak idrar (şüphesin)den dolayı elbisemin altına su serpmemi emretti.”**⁷² buyurulmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in de, abdest aldıktan sonra avucuna biraz su alarak avret mahalline serptiği, başkasına da bu şekilde yapmasını emrettiği⁷³ rivâyet edilmektedir⁷⁴. Bu şekilde su serpmenin sebebi, vesveseyi gidermek içindir⁷⁵ ki, elbisesinde yaşlık hisseden kişi, (yaşlığın idrardan olmadığı yakîn sahibi olmak şartıyla) bu hissini su serpintisinden geldiğine hamlederek vesveseden kurtulmuş olur⁷⁶.

Hadislerde de görüldüğü üzere, abdestini aldıktan sonra akıntı geldiği konusunda vesveseye kapılan kişi, Hz. Peygamber'in bu sünnetine uyduğu takdirde, elbisesine idrar ıslaklığı bulaştığı vehmine karşı, o ıslaklığın idrardan değil, serptiği sudan olduğunu düşünecek ve abdesti konusundaki şüphesi ortadan kalkacak ve bu tarzdaki kaygıdan da kurtulmuş olacaktır. Neticede kişinin, kendisine en uygun olan metodu yaptıktan sonra vesveseye kapılmasına hiç gerek kalmayacaktır. Bu bakımdan Hz. Peygamberin (s.a.v.), böyle vesveseye mâruz kalabilecek insanların rahatsızlıklarını gerek kendi tatbikiyle gerekse de yaptığı telkinlerle tedâvi ettiği, diğer bir ifadeyle psikoterapi icrâ ettiği rahatlıkla söylenebilir. O halde abdest konusunda bu tür vesveseye kapılan kişilerin, Hz. Peygamberin bu tavsiyelerine uymaları vesveselerinden kurtulmalarına bir çare olabilir.

⁷¹ Tirmizî, Tahâret, 38.

⁷² İbn Mâce, Tahâret, 58; Ahmed b. Hanbel, V, 203.

⁷³ İbn Mâce, Tahâret, 58.

⁷⁴ İbn Mâce, Tahâret, 58.

⁷⁵ İbnu'l-Esîr, Mecduddin, **en-Nihâye fi Ğaribi'l-Hadis ve'l-Eser**, Beyrut, ts., V, 69; Fikhî açıklamalar için bkz., Serahsî, I, 86.

⁷⁶ Zihni, 57.

d- Diğer Temizlikler ile İlgili Vesveseler

Yukarıda da bahsedildiği gibi, temizliksiz sağlıklı bir hayatın olması düşünülmediği gibi, temizlik olmadan ibâdetler de makbul olmaz. Ancak psikiyatristlerin tespitlerine göre bazı kişilerin özellikle de bazı bayanların, temizlik yapma hususunda aşırılığa vardıkları görülmektedir. Bu konuda psikiyatristlerin tespitlerinden bazıları şunlardır: Bazı kimselerin;

- Ellerini, mikropların çıkmadığı kaygısıyla uzun süre yıkamaları,
- Ellerinin derisi soyulmaya varıncaya kadar sabunlayarak yıkamaları,
- Evlerini her gün yıkamaları,
- Elleri bir şeye dokunduğunda hemen sabunlamaları,
- Çorapla yere basınca o çorapla namaz kılmamaları,
- Bir eşyayı haddinden fazla defalarca yıkamaları,
- Kirlenme düşüncesiyle çocuğunu kucağına almamaları ve bebeklere dokunmamaları,
- Eve her hangi bir misâfir geldiğinde evin kirlendiği vesvesesiyle misâfir gider gitmez misâfirin bulunduğu yerleri tekrar tekrar silmeye başlamaları gibi bir çok durumlar⁷⁷.

Günümüzün tıbbi ve sağlık açısından gelişen imkânları, imâl edilen bir çok temizlik maddeleri, ibâdetin sahih olması için fıkıh kitaplarındaki âlimlerin açıklamaları⁷⁸ açısından konuya bakıldığında, söz konusu edilen bu durumlar temizlik yapmanın ötesinde hayatı zehir eden ve yaşantıyı azâba çeviren psikolojik bir rahatsızlığın olduğunu göstermektedir.

İbâdete mâni, sağlığa zararlı, insan tabiatının hoş görmediği ve göze görünen bir kirlilik mevzu bahis ise elbette o temizlenecektir. Bunun temizlenme şekillerinin de en azından ilmihal kitaplarında açıkça izahları yapılmıştır. Ancak dinî ölçüler içerisinde kifâyet edecek temizlik yapıldıktan sonra onun ötesindeki aşırılık vesveseden kaynaklanmaktadır ve bu durum da iyi görülmemektedir. Böyle bir vesveseden kurtulmak için; ibâdet açısından temizlikle ilgili hadîslerin, âlimlerin fıkıh kitaplarındaki “Necâsetten Temizlik” bölümlerinde

⁷⁷ Bu konularda şikayetçi olanlara örnek olarak bkz. Saygılı, Sefa, **Strese Son**, İst., 2001, s. 41; Emmelkap, Paul M. G. (heyet), (Terc: Birsen Ceyhun, Nursen Oral), **Anksiyete Bozuklukları**, Ankara, 1994, s. 126, 127; Karaçay, Yusuf, **Bir Psikiyatristle Sohbetler**, İst., 2001, s., 24-25; Goleman, Daniel, **Duygusal Zeka** (Çev: Banu Seçkin Yüksel), İst., 2003, s., 89.

⁷⁸ "Bütün Fıkıh kitaplarının "Necâsetten temizlenme" bölümleri bu konu ile ilgilidir. Meselâ bkz. Serahsi, I, 44 vd.; Bilmen, s. 66-71; İSAM, **İlmihal**, I, 190-192.

yer alan yorumlarına bakmak⁷⁹, tıbbî açıdan da günümüzün temizlik imkânlarını göz önünde bulundurmamak yeterli olacaktır.

Öte yandan Hz. Peygamber (s.a.v.), yıkanılan (banyo yapılan) yerlere küçük abdestin yapılmamasını tavsiye ederek çoğu vesvesenin bundan olduğunu bildirmiş ve şöyle buyurmuştur: **“Hiç biriniz yıkandığı yere asla bevl etmesin, sonra orada gusül abdesti alır, zira vesvesenin çoğu bundan hasıl olur”**⁸⁰. Bazı rivâyetlerde “sonra orada abdest alır”⁸¹ şeklinde gelmiştir. “Vesvesenin çoğu bundan hâsıl olur” ifâdesini âlimler bir çok yönden izah etmekle birlikte genel olarak, banyo yapılan yere bevl edildiğinde, yıkanan kişinin, üzerine o kirli suyun sıçramasından dolayı vehme kapılacağı, böylece vesveseye kapılmış olacağını söylemektedirler⁸². Bu bakımdan Hz. Peygamber (s.a.v.) de böyle bir vehme kapılmamak için yıkanılan yere bevl edilmemesini tavsiye etmiş ve kişiyi vesveseye götürecektürumdan sakındırmıştır.

II- İBÂDETLER İLE İLGİLİ VESVESELER ve TELKİNLE TEDÂVİLERİ

1-Namazla İlgili Vesveseler

Namazla ilgili hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, namaz kılarken şeytanın kişiye verdiği bir kısım vesveseleri ve bu vesveselere karşı alınacak tedbirleri beyan ettikleri görülmektedir. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v.): **“Kim, Benim şu abdestim gibi abdest alır sonra da vesveseye düşmeden iki rekat namaz kılsa Allah onun geçmiş günahlarını bağışlar”**⁸³ buyurarak, insanın namaz kılarken vesveseden kurtulmasının âdetâ imkânsız olduğuna işaret etmekte ve namazda mümkün olduğu kadar dünyevî meşgalelerden uzak durmak suretiyle namaz kılındığında küçük günahların affedeceğini beyan etmektedir⁸⁴.

Namazla ilgili olarak şeytanın ilka ettiği vesveseleri; namazda şaşırma, nâfile nevinden çok namaz kılma ve ibâdet etme, namazın kabul olup olmamasını ya da doğru yapılıp yapılmamasını düşünme gibi birkaç kısımda değerlendirmek mümkündür.

a-Şeytanın Namazdaki Vesvesesi

⁷⁹ Bkz. Bilmen, s. 70; İSAM, **İlmihal**, I, 193-194.

⁸⁰ Ebû Dâvûd, Tahâret, 15; Tirmizî, Tahâret, 17; Nesâî, Ebû Abdîrrahman b. Şuayb, **Sünen**, İst., 1992, Tahâret, 22.

⁸¹ Ebû Dâvûd, Tahâret, 15.

⁸² Geniş bilgi için bkz. Suyûtî, Abdurrahman, **Ta’likun alâ Sünen-i Nesâî**, İst., 1992, I, 35-36; Canan, X, 364.

⁸³ Buhârî, Vudû’, 28; Ebû Dâvud, Tahâret, 51; Nesâî, Tahâret, 68.

⁸⁴ Bkz. Sîndî, Nuruddin. b. Abdilhâdî, **Ta’likun alâ Sünen-i Nesâî**, İst., 1992, I, 64.

Hız. Peygamber (s.a.v.) şeytanın insanın aklına bir çok şeyleri hatırlatmak suretiyle şaşırttığını bildirerek şöyle buyurur: **“Namaza ni-dâ edildiğinde (ezan veya ikamet okunduğunda) şeytan geri döner, ezanı duyamayınca kadar yellenerak kaçır, uzaklaşır. İkamet bitince döner, kişi ile nefsi arasına vesvese atarak şöyle der: ‘Şunu hatırla, şunu hatırla, bunu hatırla ... ta kaç rekat kıldığını hatırlayamayınca kadar devam eder.’ Kişi de kaç rekat kıldığını hatırlayamayacak kadar şaşırır.”**⁸⁵

Bazı rivâyetlerde ezan okunurken şeytanın Medine’den otuzaltı mil uzaklıktaki “Ravhâ” denilen yere kadar uzaklaştığı bildirilerek⁸⁶, ezan okunurken şeytanın çok uzaklara kaçtığı ifâde edilmiştir. Görüldüğü üzere hadîste, şeytan vesvese vermek suretiyle bir takım düşünceleri hatırlatarak insanların zihinlerini meşgul ettiği ve namazda şaşırttığı bildirilmektedir.

Namazda şeytanın vesvesesine mâruz kalan insanların alacağı tedbirleri de Hız. Peygamber (s.a.v.) şu şekilde beyan etmektedir: **“Şüphesiz şeytan âdemoğlu ile kalbi arasına girer ve kişi kaç rekat kıldığını bilemez. Bu hal adamın başına geldiği zaman (tahiyyata) oturduğunda iki secde etsin.”**⁸⁷

“Herhangi biriniz namaz kılmaya başladığında şeytan ona gelir ve namazını kaç rekat kıldığını bilmemesi için şaşırtır. Biriniz böyle bir duruma maruz kalınca iki secde yapın.”⁸⁸

“Biriniz namazın rekatında şüpheyi düştüğünde şüpheyi at-sın ve şüphesiz bildiği rekatı üzerine hareket etsin. Eğer namazı tamam ise fazla kılınan rekat nâfile olur. Eğer noksan kılmış ise o rekat, namazı tamamlamak için olmuş olur. Namazın sonunda yaptığı iki secde de şeytanın burnunun toprağa sürünmesi için olmuş olur.”⁸⁹

Şeytanın namazda vesvese vermesiyle kaç rekat kıldığını şaşırın kişinin baş vuracağı çözümlü Hız. Peygamber (s.a.v.) beyan ederek, kişinin emin olduğu rekat sayısına göre -eksik ise rekatları tamamlamak suretiyle- selamdan önce veya sonra iki secde (sehiv secdesi) yaparak namazı bitirmesini belirtmektedir.

Sehiv secdesi ile namazın eksikliği giderilmekle birlikte şeytanın burnu da yere sürtülmüş olmaktadır. Çünkü şeytan secde etmekten imtina ettiği için secdenin yapılması ona çok ağır gelmektedir. Bu

⁸⁵ Buhârî, Ezan, 4; Müslim, Salat, 16,18, 19; Ebû Dâvud, Salat, 30 (516).

⁸⁶ Müslim, Salat, 15; İbn Huzeyme, I, 204.

⁸⁷ İbn Mâce, İkamet, 135.

⁸⁸ Buhârî, Sehiv, 7. Mâlik, Sehiv, 1.

⁸⁹ Müslim, Mesâcid, 88,89; Ebû Dâvud, Salat, 190; Nesâî, Sehiv, 24; İbn Mâce, İkamet, 132.

bakımdan şeytana, Allah için secde yapılmasından daha ağır gelen bir şey yoktur⁹⁰.

Namazda yanılmak sadece sıradan kişilere mahsus değildir. Hz. Peygamber de namaz kıldırıldığında O'nun da namazda yanıldığı vuku bulmuş, O da sehiv secdesi yaparak namazı tamamlamıştır. Böylece namazda unutmaya vuku bulan ümmetine nasıl yapması gerektiği hususunda da örnek olmuştur. Mesela, Abdullâh b. Mes'ûd (r.a.)'dan rivâyet ediliyor: "(Bir keresinde) Rasûlüllah (s.a.v.), öğle namazını beş rekat kılmıştı da kendisine: 'Namâza ziyâde mi kılındı?' diye soruldu. Rasûl-ü Ekrem de: 'Bu nasıl suâldir?' buyurdu. Sonra bir sahâbinin: 'Namâzı beş rekat kıldınız.' demesi üzerine Rasûlüllah, selâm verdikten sonra (sehiv için) iki defa secde yaptı."⁹¹

Abdullâh b. Mes'ûd (r.a.)'dun rivâyet ettiğine göre: (Bir defasında) Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) namaz kıldırdı. İbnu Mes'ûd'dan rivâyet eden Alkame b. Kays-i Nehal'den rivâyeten, İbrâhîm b. Yezîd-i Nehal: "Amma (namazı) fazla mı, eksik mi kıldırdı bilemiyorum." dedikten sonra İbnu Mes'ûd'un lâfzını rivâyete dönerek der ki: (Rasûl-i Ekrem (s.a.v.), selâm verince biri ona: "Yâ Rasûlâllâh, namaz hakkında yeneden bir şey (vahy) mi geldi?" diye sordu. (Rasûlüllâh (s.a.v.): "Neden sordun?" deyince: "Yâ Rasûlâllâh, şöyle böyle kıldırdın da ondan." dediler. Bunun üzerine (Rasûlüllah, teşehhüd vaziyetini almak üzere) iki bacağı büktü ve kibleye karşı yöneldi, iki secde etti, sonra da selâm verdi. Yüzünü bize dönünce: 'Namaz hakkında yeni bir şey gelmiş olsaydı, size (önceden) haber verirdim. Fakat ben de sizin gibi beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi Ben de unuturum⁹². (Bir şeyi) unuttuğum zaman (tesbîh ve sâire ile) bana hatırlatınız. İçinizden biri namazda şüphe edecek olursa doğru olanı araştırıp (doğrusu budur diye verdiği karâra binâen) namazını tamamlasın. Sonra selâm verip ondan sonra da iki kere secde etsin.' buyurdu."⁹³

Osman b. Ebi'l-Âs, namazda kendisine şeytanın vesvese verdiğini Hz. Peygamber'e haber verir ve Rasûlüllah'ın bu konudaki tavsiyelerini şöyle anlatır: "Şeytan, benim ile namazım arasına giriyor ve kıraatimi karıştırıyor (beni şüpheye düşürüyor) der. Rasûlüllah

⁹⁰ Zûrkânî, Muhammed b. Abdîlîbaki, **Şerhu'z-Zurkânî alâ Muvattâ-ı li İmam Mâlik**, Beyrut, 1990, I, 293.

⁹¹ Buhârî, Sehiv, 2.

⁹² Buradaki Hz. Peygamberin "Ben de unuturum" ifadesi, ahkâmın tebliğinde değildir. Ancak tebliğ dışındaki fiillerinde ise âlimlerin çoğunluğu, vahiy ya da ilham yolu ile kendisine malum olması şartıyla yanılma vuku bulabileceği görüşündedirler. Nitekim Peygamber (sav)'den de birkaç defa vaki olan sehiv ve unutmaya, "Benim unutmam" veya "unutturulmam, ancak kâide takrirî için olur." ifadesi gereğince ümmetine sehiv ve unutmaya arz olduğunda ne yapmaları gerektiğini fiilen göstermesi ve öğretmesi hikmetine müstenittir. (Bâbânzâde, II, 344).

⁹³ Buhârî, Salat, 31.

(s.a.v.) da: **“Bu, Hıncız denilen bir şeytandır. Onu hissettiğin zaman ondan hemen Allah’a sığın ve (namazdan sonra) sol tarafına üç kere üfür.”** buyurur. Osman: ‘Bu tavsiyeyi yaptım ve Allah o şeytanı benden giderdi’⁹⁴ der.

Hadiste de görüldüğü gibi Osman b. Ebi'l-Âs, namazda kendisine vesvese veren durumdan Rasûlüllah'ı haberdâr eder ve Rasûlüllah ona bu vesvesenin, namazda insana vesvese veren hıncız adındaki şeytanın olduğunu ve bu şeytanın vesvesesinden kurtulmanın çaresinin de Allah'a sığınmak olduğunu bildirir. Osman da Hz. Peygamber'in kendisine yaptığı tavsiyeyi yerine getirdiğini ve o şeytanın vesvesesinden kurtulduğunu söylemektedir.

Namaz kılan her insanın da, Osman b. Ebi'l-Âs gibi, aynı şekilde vesveseye düştüğünü ve bu durumdan şikâyetle bulunduğunu duyuyoruz. Hz. Peygamber (s.a.v.), işte böyle bir vesvesenin çaresini göstermektedir. Böyle rahatsızlığın tedâvisi de, o vesvesenin şeytandan olduğunu bilmek, o vesvese ile meşgul olmamak ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınmaktır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), namazda şeytanın vesvesesine mâruz klanlara onun şerrinden Allah'a sığınmayı tavsiye ettiği gibi, kendisi de mescide girdiği zaman **“Eûzü billâhi'l-Azîm ve bivechihî'l-Kerîm ve sultânihi'l-Kadîm mine's-şeytanirracîm.”** şeklinde duâ etmiş⁹⁵ ve ümmetine bu konuda da örnek olmuştur. Yine Hz. Peygamber (s.a.v.) **“Her derdin bir devâsı vardır. Derdin devasına denk gelindiği zaman Allah'ın izni ile o dert iyi olur.”**⁹⁶ buyurmuştur.

2- Daha İyi İbâdet Etme Düşüncesi ile İlgili Vesvese

Şeytanın vesvesesinden biri de kişiye, daha iyi ibâdet etmesi şeklinde verdiği vesvesedir. Bazı kişiler, “en güzel şekilde ibâdet ediyim” düşüncesiyle ibâdetlerini son derece güzel yapmaya çalışır ve “Âdablarını tam olarak yaptım mı? Güzel oldu mu?” şeklinde vesveseye kapılır, “En iyiyi yapayım” derken, âdablarındaki küçük bir noksanlıktan ve kendince en iyi şekilde olamayışından dolayı tekrar tekrar meşgul olduğu ibâdeti yapmaya çalışır. Bu tür bir hareket en iyi şekilde yapma vesvesesinden kaynaklanmaktadır. “Acaba benim yaptığım ibâdetler tam oldu mu?” düşüncesine kapılan insan, böyle bir düşünce yerine “Acaba makbul oldu mu?” şeklinde düşünmekle ibâdetteki noksanlığından olayı istiğfar etmelidir. Zira ibâdetler Allah'ın emrettiği ve şartlarına uygun şekilde ifâ edilirse o zaman tam olur. Fakat Allah'ın kabulüne karın olup olmadığı bilinemez. Bunun için bilinen veya bilinmeyen noksanlıklarından dolayı istiğfar edilir.

⁹⁴ Müslim, Selâm, 68; Ahmed b. Hanbel, IV, 216; İbnu'l-Kayyim, **Şeytanın Tuzakları**, I, 441.

⁹⁵ Ebû Dâvud, Salat, 18 (466).

⁹⁶ Müslim, Selâm, 69.

Allah'ın kabul etmesi için duâ edilir. En azından şu bilinmeli ki, ibâdetler ne kadar mükemmel olursa olsun yine de Allah'a layık şekilde olmamaktadır, bu cihetle de noksanlıdır, bunun için de istiğfar edilmelidir.

Bu hususların yanında önemli olan diğer bir husus daha bilinmeli ki, o da; “En iyi şekilde yaptım.” şeklindeki bir düşünceyle kibire ve ucba/ameline güvenmeye sebep olan bir ibâdetten, noksanlığı ve layıkıyla yapılamadığı bilinen ve bundan dolayı da Allah'a yönelip ilticâda ve istiğfarda bulunulan bir ibâdet, daha üstün ve daha iyidir. Hz. Peygamber (s.a.v.), “**İstikâmetli olun**, (ne kadar istikâmetli olmaya çalışsanız da) **güç yetirmezsiniz ...**”⁹⁷ buyurmaktadır. Yani her şeyde ifrat ve tefritten uzak şekilde, bıkkınlığa varmayacak, usanmayacak şekilde ya da farzları ihmal etmeyecek şekilde istikâmet üzere olmaya çalışılması, çünkü her yönü ile tam mânâsıyla istikâmet üzere olmaya güç yetirelemeyeceği, ibâdetle en mükemmel yapılmadan âciz kalınması, yapılan ibâdetin noksanlığının sevabının da noksan olmasını gerektirmediği⁹⁸ bildirilmektedir. Bu bakımdan kişi, ibâdetini elinden geldiği kadar yapmaya çalışır, ancak “En mükemmel yapamadım” diye sevabının eksikliğine hükmedemez.

Dinimizde “Dinde zorluk yoktur/lâ harace fi'd-din” düsturu önemli bir kâidedir. Meşhur bir söz vardır: “Bazen olur ki hasen, ahsenden ahsen/ bazen güzel, en güzelden daha güzel olur”. Bu kâide, konumuz açısından da geçerli bir husustur. Çünkü az ve devamlı olan ibâdet, usançlık veren ya da farzların terk edilmesine vesile olan çok ibâdetten daha iyidir.

3- Daha Çok İbâdet Etme Düşüncesi ile İlgili Vesvese

Kişiyi vesveseye düşüren şeytanın diğer bir vesvesesi de nâfile nevinden ibâdet etmek, yani “ ‘Daha çok ibâdet edeyim’, ‘Sabahlara kadar namaz kılayım’, ‘Tesbih ve zikir çekeyim’, ‘Duâ okuyayım’ gibi nâfile ibâdetlerle geceleri ihyâ edeyim.” düşüncesidir. Bu hususta şu bilinmeli ki; şeytan insanı fazla nâfile ibâdetlerle meşgul ederek farz ibâdetlerinden alıkoyar ya da farz ibâdetlerini vaktinin sonuna bırakır veya unutturarak farz ibâdetlerinin vaktini geçirtirir. Meselâ, gecelerini fazla nâfile ibâdetlerle ihyâ eden kişi, “Biraz istirahat edeyim.” derken uykuya dalar ve bir çok kere farz olan sabah namazını kaçıır⁹⁹. Ya da nâfile olan “Evrâd ve ezkârımı okuyayım.”, “Virdimi bitireyim.” derken farz olan ibâdetleri vaktin sonuna kadar tehir eder. Ya da evrâd ve ezkârını okuyamadığı zaman öyle telaşlanır ki, farzlarındaki ihmalinden o kadar endişe duymaz.

⁹⁷ İbn Mâce, Tahâret, 4; Dârimî, Vudû', 2; Mâlik, Tahâret, 6 (36); Ahmed b. Hanbel, V, 282.

⁹⁸ Suyûtî, **Ta'lik**, VIII, 122; Sindî, VIII, 122.

⁹⁹ Bkz. Suyûtî, **Ta'lik**, VIII, 122.

Bu tarzdaki vesveselere kapılan bir insanın bundan kurtulması, Allah'ın emirlerinin her şeyin fevkinde olduğunu, bu emirlerin yerine getirilmesiyle nâfile ibâdetlerin hatta sünnetlerin kıymet kazanacağını, aksi halde farzların ihmalî ile nâfilelerin farzların yerini dolduramayacağını bilmesi ile mümkün olabilir. Meselâ, sabaha kadar nâfile namaz kılan bir insan, farz olan sabah namazını kaçırsa, ömrünün sonuna kadar kılacağı nâfile namazı, sabah namazının iki rekat farzına denk gelemez. Bu tür vesveselerden Hz. Peygamberin bu konudaki sünnetlerini ve uygulamalarını iyi öğrenmek ve ona göre hareket etmekle kurtulmak mümkün olabilir.

Şunu hemen ifâde edelim ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), ibâdetlerde ifrat etmeyi yasaklarken, ekmel olanı istemeyi yasaklamamaktadır. İbâdetin az ama devamlı ve ihlâslı olanı, çok fakat ihlâssız olandan; ya da faziletli olanı terk etmek, efdal olanı terk etmekten daha iyi ve üstündür. Bunun içindir ki Hz. Peygamber (s.a.v.), “...**en iyiye yakın olanı yapın, az da olsa devamlı olanın daha sevaplı olması ile sevinin, kolaylaştırın ve sabah akşam seferinde ve gece yolculuğunda** (tevfik vermesi için) **Allah'tan yardım isteyin**” buyurmuştur.

Dikkat edilirse, hadîste zorluğa kaçılmaması, az da olsa devamlı olması istenirken bir temsil ile en şevkli ve istekli olduğunda yapılması istenmektedir. İnsan isteksiz olduğunda ya da yapmak isteği ile yorgunluk ve üşengeçlik hislerinin çatıştığı zamanlarda ibâdet edilmesi yerine, dinç ve rahatlık zamanlarında yapılması istenmektedir. Hadîsteki “**sabah akşam seferinde ve gece yolculuğunda** (muvaffak etmesi için) **Allah'tan yardım isteyin**” ifâdesiyle, Allah'a ibâdet edenler, diyar diyar yolculuk yapan kişiye benzetilmiştir. Nasıl ki, gündüzün sıcağından ve meşgalesinden fazla mesâfe alamayan tecrübeli bir yolcu, sabahın ve akşamın erken vakitlerinde ve gecenin sonunda yola çıkar, gece gündüz yolculuk yapıp kendisini yormaz. İşte bunun gibi gündüzün yorgunlukları ve meşgaleleri sebebiyle fazla ibâdetle meşgul olmayan sizler de gecenin sakinliği ve serinliğinden istifâde ederek seherlerde, akşam ve sabah vakitlerinde nâfile ibâdetlerinizi yapın ve bu hususta muvaffak olmak için de Allah'tan yardım dileyin, denmektedir¹⁰⁰.

Enes b. Mâlik anlatıyor: Rasûlullah (s.a.v.) bir keresinde Mescid'e girdiğinde iki direk arasına uzatılmış bir ip gördü ve: “**Bu ip nedir?**” diye sordu. Orada bulunan sahabiler “Bu, Zeyneb bintu Cahş'ın ipidir, namazda ayakta durmaktan yorulunca buna tutu-

¹⁰⁰ İbn Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali, **Fethu'l-Bâri bi Şerh-i Sahihî'l-Buhârî**, Beyrut, 1988, I, 78-79; Aynî, I, 238-239; Çantay, Hasan Basri, **Kırk Hadis ve Mealleri**, II, 324; Necati, Muhammed Osman, **Hadis ve Psikoloji** (terc: Mustafa Işık), Ankara, 2000, s.51.

nur.” dediler. Peygamber (s.a.v.), **“Hayır, bunu çözün. Biriniz zinde, gücü kuvveti yerinde olduğunda namaz kılsın, yorulduğunda o-tursun.”**¹⁰¹ buyurdu. Yine konu ile alakalı olarak Hz. Aişe, de şu hadisi nakleder: “Yanımda Esedoğullarından bir kadın vardı. Rasûlallah (s.a.v.) yanıma girdi **“Bu kadın da kim?”** diye sordu. Ben de **“Filanca kadındır, geceleri hiç uyumaz.”** dedim ve kadının geceleri kıldığı namazdan bahsedildi. Peygamber (s.a.v.): **“Bırak (bu sö-zü), daima güç yetirebileceğiniz işleri yapın, siz usanmadıkça Allah usanmaz** (sevap vermeye devam eder).”¹⁰² buyurdu. Yani siz usanıp amelleri terk etmedikçe Allah da size sevap yazmayı terk etmez, demektir.

Yine Hz. Aişe anlatıyor: Peygamber (s.a.v.) geceleri bir hasırını hücre yapar ve orada namaz kılar, o hasırını gündüzleri de yere serer üzerine otururdu. O namaz kıldığında insanlar da arkasında toplana- r, Onunla birlikte namaz kılarlardı. Öyle oldu ki, bu insanlar ço- ğaldı. Hz. Peygamber de onlara döndü ve şöyle buyurdu: **“Ey insanlar! Güç yetirebileceğiniz amelleri üstlenin, çünkü siz amel et- mekten usanıp bıkmadıkça Allah da size sevap yazmaktan bıkmaz. Amellerin Allah’a en sevimli olanı az da olsa devamlı olanıdır.”**¹⁰³

Hz. Peygamber (s.a.v.), Abdullah b. Amr’a: **“Geceleri sabaha ka- dar nâfile namaz kıldığın, gündüzleri de oruç tuttuğun bana ha- ber verildi, öyle mi?”** diye sorar. O da “Evet, bunları yapıyorum” der. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): **“Sen böyle yaptığın zaman (uykusuzluktan) gözün zayıflar, vücudun yorulur; nefsinin sende hakkı vardır, ailenin senin üzerinde hakkı vardır. Bazen oruç tut, bazen tutma, gecenin bir kısmında (veya bazı gecelerde) na- maz kıl, bir kısmında uyu.”**¹⁰⁴ buyurmuştur.

Bütün bu hadisler, her işte olduğu gibi nâfile ibâdetlerde bile orta yolu tavsiye ederek bütününüle ibâdeti terk etmenin ve vücudun, ailenin, misâfirin hakkını zâyi edecek şekilde de ibâdetle meşgul ol- manın doğru bir davranış olmadığını vurgulamaktadır. Kişinin, za- man zaman nâfile ibâdetlerle meşgul olması, ancak dîni ve dünyevî işlerini aksatmaması, çoluk çocuğunun nafakasını ve ihtiyacını ih- mal etmemesi, tüm bunlarla birlikte nâfile ibâdetleri yaparken de bıkkınlık verecek şekilde aşırılığa kaçmaması istenmektedir¹⁰⁵.

¹⁰¹ Buhâri, Teheccüd, 18.

¹⁰² Buhâri, Teheccüd, 18.

¹⁰³ Buhâri, Libas, 44.

¹⁰⁴ Buhâri, Teheccüd, 20.

¹⁰⁵ Geniş bilgi için bkz. Aynî, VII, 212; Âşık, Nevzat, **İbadette Aşırılığa Karşı Hz. Pey- gamberin Tutumu**, İzmir, 2003, s. 72 ve dv..

Böylece insanın, geceleri nâfile ibâdetlerle meşgul olup, sabaha yakın uykuya dalarak sabah namazını kaçırmak gibi ya da farzları terk veya tehir ettirecek derecede nâfilelere dalmak, diğer bir ifade ile faziletli olanı efdal olana tercih ettirecek şekilde ifrat etmemek şeklinde ifade edilmektedir.

Kur'ân'da da "Allah, dinde size bir zorluk kılmadı"¹⁰⁶ buyurulmaktadır. Yani Allah, size emrettiği dinde teklifleri geniş tutarak hiç kimsenin kaldıramayacağı bir yük yükledi¹⁰⁷ aksine kolaylıklar gösterdi, demektir. Yine Mâide sûresinde "... De ki, ey ehl-i kitab! Dininizde haksız aşırılığa dalmayın, bundan evvel şaşmış, bir çoklarını da şaşırtmış yolun doğrusundan sapmış bir kavmin hevalarına da uymayın."¹⁰⁸ buyurulmaktadır. Bu âyet, ehl-i kitaba hitap ederken, müslümanların da delile dayanmayan haktan geri bırakacak şekilde aşırılığa kaçmamalarına da işaret etmektedir. Çünkü aşırılık, geçmişteki bir kısım insanların haktan sapmasına sebep olduğu gibi, aynı ifratı yapanların sapması da kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla âyet; dinde hedefiniz daima hak olsun, körü körüne bir taklit, kuru bir taassub ile ifrat veya tefrite sapıp hakkı tecâvüz etmeyiniz, haksızlık yapmayınız, hak olmayan şeylerde ısrar etmeyiniz¹⁰⁹, diye ikazda bulunmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) de :"**Ey insanlar! Dinde aşırılıktan sakının, çünkü sizden öncekileri dindeki aşırılıkları helâk etti.**"¹¹⁰ buyurarak, dîni hususlarda aşırılığa kaçmamayı istemektedir. Ali Yardım'ın da ifade ettiği gibi, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu hususta ısrarla üzerinde durduğu ölçü, ibâdette; aşırı zorlamalardan sakınma, işi bıkkınlık noktasına vordırmama ve usanma çizgisine iletmemedir. Herkes kulluğunu, gücü yettiği nisbette, istidâdı ve imkânları ölçüsünde yapmaya çalışmalıdır¹¹¹.

Bu bakımdan gerek Kur'ân gerekse hadisler, hangi ibâdet ve iş olursa olsun orta yolu (iktisadı/itidali) teşvik etmekte, usandıracak ve ibâdeti terk ettirecek derecedeki her türlü aşırılığı yasaklamaktadır¹¹².

Sonuç

Konunun başından beri nakledilen hadislerde de görüldüğü gibi, bir çok insan gerek temizlik gerekse abdest ve namaz gibi ibadetler

¹⁰⁶ Hacc, 22/78.

¹⁰⁷ Bakara, 2/286.

¹⁰⁸ Mâide, 5/77.

¹⁰⁹ Elmalılı, III, 1785.

¹¹⁰ İbn Mâce, Menâsik, 63; Ayrıca bkz. Nesâî, Menâsik, 217; Ahmed b. Hanbel, I, 215, 347.

¹¹¹ Yardım, 355.

¹¹² İbadetteki aşırılık hususunda geniş bilgi için bkz. Aşık, **İbadette Aşırılığa Karşı Hz. Peygamberin Tutumu.**

hususunda şeytanın farklı yönlerden vesveselerine maruz kalabilmektedir.

Hadisler incelendiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.)'in böyle vesveselere maruz kalan insanların, istenilmeyen durumlarını ve davranışlarını telkinlerle tedâvi ettiği, modern psikolojinin ve psikiyatrinin ifadesiyle psikoterapi icra ettiği açıkça görülmektedir.

Şeytanın yukarıda bahsedilen vesveselerine maruz kalındığı zaman Hz. Peygamber'in yaptığı telkinlere müracaat edildiğinde ve buna göre hareket edildiğinde insan, davranışlarının sünnette belirtildiği ölçülere uygunluğunu düşünerek hem vesveseden kurtulmuş hem de büyük oranda rahata ve huzura kavuşmuş olacaktır¹¹³.

¹¹³ Bir başka çalışmamızda cihâd ve sû-i zan gibi konular ele alınacaktır

BİBLİYORAFYA

- Ahmed b. Hanbel (v.241/855), **Müsned**, (I-VI), İst., 1992.
- Ali Haydar, **Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm**, (I-XVI), Beyrut, ts.
- Âlûsî, Şihâbuddin Mahmud el-Bağdâdî (v.1270/1854), **Rûhu'l-Meânî**, (I-XXX), Beyrut, 1985.
- Âşık, Nevzat, **İbadette Aşırılığa Karşı Hz. Peygamberin Tutumu**, İzmir, 2003.
- Aynî, Bedruddin (v.855/1451), **Umdetu'l-Kâri Şerhu Sahihi'l-Buhârî**, (I-XXV), Beyrut, ts.
- Bâbânzâde, Ahmed Naîm, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi ve Şerhi**, (I-III), Ankara, 1979.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, **Büyük İslâm İlmihali**, İst., 1992.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (v.256/870), **Sahih** (I-VIII), İst., 1992.
- Canan, İbrahim, **Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi**, (I-XVIII), Ankara, 1988.
- Çantay, Hasan Basri, **Kırk Hadis ve Mealleri**,
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrrahman (v.255/868), **Sünen**, (I-II), İst., 1992.
- Denizkuşları, Mahmud, **Kur'ân-ı Kerim ve Hadislerde Tıp**, İst., 1982.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as (v.278/888), **Sünen**, (I-V), İst., 1992.
- Ebûlbeke, Eyyub b. Musa (v.1094/1683), **Külliyât**, Beyrut, 1993.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır (v.1942), **Hak Dini Kur'an Dili**, (I-IX), Eser Neşr. ts.
- Emmelkap, Paul M. G. (Heyet), (Terc: Birsen Ceyhun, Nursen Oral), **Anksiyete Bozuklukları**, Ankara, 1994.
- Goleman, Daniel, **Duygusal Zeka** (Çev: Banu Seçkin Yüksel), İst., 2003.
- Hâkim, Muhammed b. Abdillâh (v.405/1014), **el-Müstedrek alâ's-Sahîhayn**, (I-V), Beyrut, 1990.
- Heysemî, Nûruddin Ali b. Ebî Bekir (v.807/1404), **Mecmeu'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevâid**, (I-X), Beyrut, ts.
- İbnu Hacer, Şihabuddin Ahmed b. Ali (v.852/1448), **Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahihi'l-Buhârî**, (I-XIII), Beyrut, 1988.
- İbnu Huzeyme, Muhammed b. İshak (v.311/923), **Sahih**, (I-IV), Beyrut, 1992.
- İbnu'l-Esir, Mecduddin, **en-Nihaye fi Garibi'l-Hadis ve'l-Eser**, (I-V), Beyrut, ts.
- İbnu Kesir, Ebulfidâ İsmail (v.774/1372), **Tefsiru Kur'âni'l-Azîm**, (I-IV), Dâru'l-Fikir, ts.
- İbnu Kuteybe, Abdullah b. Müslim, **Garîbu'l-Hadis**, Beyrut, 1988.
- İbnu Mâce, Muhammed b. Yezid (v.273/886), **Sünen**, (I-II), İst., 1992.
- İbnu Manzur, Cemaluddin Muhammed b. Mûkerrem (v.711/1311), **Lisanu'l-Arab**, (I-XV), Beyrut, ts.
- İbnu'l-Kayyim, Şemsuddin Muhammed b. Ebi Bekir, **Şeytanın Tuzakları** (Terc: Ömer Temizel), (I-II), Konya, 1993.
- İlmihal**, (heyet), İSAM, İst., ts.
- Karaçay, Yusuf, **Bir Psikiyatristle Sohbetler**, İst., 2001.
- Mâlik b. Enes (v.179/795), **el-Muvatta'**, (I-II), İst., 1992.
- Merginânî, Burhanuddin Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr b. Abdi'l-Celîl, **el-Hidâye**, (I-IV), el-Mektebetu'l-İslâmiyye, ts.
- Mübarekfûri, Muhammed Abdurrahman b. Abdîrrahim, **Tuhfetu'l-Ahvezi bi Şerhi't-Tirmizî**, (I-X), Beyrut, 1990.
- Müslim b. el-Haccâc (v.261/874), **Sahih**, (I-III), İst., 1992.
- Necati, M. Osman, **Hadis ve Psikoloji** (Terc: Mustafa Işık), Ankara, 2000.
- Nevevî, Muhyiddin, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref, **Şerhu Sahih-i Müslim**, Beyrut, ts.
- Râzî, Fahrüddin (v.606/1209), **et-Tefsiru'l-Kebîr**, (I-XXX), Tahran, ts.
- Saygılı, Sefa, **Strese Son**, İst., 2001.

- Serahsî, Şemsuddin (v.483/1090), **el-Mebsut**, (I-XXX), İst., 1982.
- Sindî, Nûruddin b. Abdihâdî (v.911/1503) **Ta'likun alâ Sünen-i Nesâi** (Sünen ile birlikte), İst., 1992.
- Sofuoğlu, M. Cemal, **İslâm Dini Esasları**, İzmir, 1999.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir (v.911/1503), **Ta'likun alâ Sünen-i Nesâi** (Sünen ile birlikte), İst., 1992.
- Tayâlisî, Ebû Dâvud (v. 204/819), **Müsned**, Beyrut, ts.
- Tebrizî, Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb (v.737/1336), **Mişkâtü'l-Mesâbih** (thk: Muhammed Nâsır el-Elbânî), Beyrut, 1979.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa (v.279/892), **Sünen**, (I-V), İst., 1992.
- Yardımlı, Ali, **Peygamberimiz'in Şemâilî**, İst., 1998, s. 232.
- Zihni, Mehmed, **Nimetü'l-İslâm**, İst., 1398 h.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdilbaki, **Şerhu'z-Zurkânî alâ Muvattâ-i li İmâm Mâlik**, (I-IV), Beyrut, 1990